

Fecr Yayınları: 652

SÜLEMÎ'NİN TABAKÂT'INDA SÜFÎ ÇEVRELER

Mehmet UYAR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Şubat 2023

ISBN: 978-625-8304-99-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

SÜLEMÎ'NİN TABAKÂT'INDA SÛFÎ ÇEVRELER

Mehmet UYAR

Ankara 2023

Mehmet UYAR

13/02/1977 yılında Samsun'un Bafra ilçesine bağlı Harız Köyü'nde doğdu. İlkokulu burada, liseyi Bafra İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi mezunudur. OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf alanında Yüksek Lisans ve "Sûfi Benliğin İnşasında Nefs" adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜLEMİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TABAKÂT GELENEĞİ

BAĞLAMINDA TABAKÂTU'S-SÛFİYYE	21
1.1. Sülemî ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış	21
1.2. Sülemî'nin Hayatı ve Eserleri	27
1.3. Tabakâtu's-sûfiyye Hakkında Birkaç Ön Bilgi	36
1.4. Tabakât Geleneği Bağlamında Sülemî'nin Tabakâtu's-Sûfiyye'si	38

İKİNCİ BÖLÜM

TABAKÂTU'S-SÛFİYYE'DE SÛFÎ KARAKTERLER 55 |

2.1. Birinci Tabaka	55
2.1.1. Tasnif Dışı Dört İsim	55
a. İbrâhîm b. Edhem	55
b. Fudayl b. İyâz	61
c. Şakîk-i Belhî	66
d. Bişr el-Hâfi	72
2.1.2. Birinci Grup: Hâris b. Esed el-Muhâsibî	78
2.1.3. İkinci Grup	85
a. Ma'rûf el-Kerhî	85
b. Bâyezîd el-Bistâmî	90
c. Zünnûn el-Misrî	97
d. Yahyâ b. Muâz	105
2.1.4. Üçüncü Grup	112
a. Ebû Süleymân ed-Dârânî	112
b. Mansûr b. Ammâr	117
c. Hâtîm el-Esam	122
d. Ahmed b. Âsım el-Antâkî	125
e. Ahmed b. Hadraveyh	127
f. Ebû Tûrâb en-Nahşebî	129
g. Ahmed b. Ebi'l-Havâri	132
h. Serî es-Sakatî	136
ı. Ebû Hafs el-Haddâd	141

j. Hamdûn el-Kassâr	144
k. Abdullah b. Hubeyk.....	147
2.1.5. Değerlendirme.....	148
2.2. İkinci Tabaka	150
2.2.1. Birinci Grup: Cüneyd-i Bağdâdî	150
2.2.2. İkinci Grup	162
a. Ebû Saîd el-Harrâz	162
b. Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî	166
c. Ebu'l-Hüseyin en-Nürî.....	172
d. Hakîm et-Tirmizî	178
2.2.3. Üçüncü Grup	184
a. Muhammed b. Ebi'l-Verd	184
b. Ahmed b. Ebi'l-Verd.....	186
c. Şâh el-Kirmânî	186
d. Ebû Bekr el-Verrâk	189
e. Ebû Osmân el-Hîrî	192
f. Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk et-Tûsî.....	195
g. Semnûn b. Hamza	197
h. Amr b. Osmân el-Mekkî	199
ı. Ebû Abdillâh el-Mağribî	204
j. Ruveym b. Ahmed	206
k. Yûsuf b. el-Hüseyin er-Râzî.....	211
l. İbnü'l-Cellâ.....	215
m. Alî b. Sehl el-İsfahânî.....	217
n. Muhammed b. el-Fazl el-Belhî	219
o. Ebû Ali el-Cüzcânî.....	222
ö. Ebû Abdillâh es-Siczi	224
2.3. Üçüncü Tabaka.....	225
2.3.1. Birinci Grup: Ebû Muhammed el-Cerîrî.....	226
2.3.2. İkinci Grup	228
a. Hallâc-ı Mansûr	228
b. İbn Atâ	247
c. Ebû Bekr el-Vâsıtî	252
2.3.3. Üçüncü Grup	257
a. Ebû Hamza el-Bağdâdî el-Bezzâz.....	257
b. İbrâhîm el-Havvâs.....	260
c. Mümşâd ed-Dîneverî.....	263
d. Ebû Hamza el-Horasânî.....	265
e. Mahfûz b. Mahmûd	266
f. Tâhir el-Makdisî	266
g. Abdullah b. Muhammed el-Harrâz er-Râzî.....	268

h. Ebû Cafer b. Sinân	268
ı. Bünân b. Muhammed el-Hammâl	269
j. Ebû Amr ed-Dımaşkı	271
k. Ebu'l-Hüseyn el-Verrâk	272
l. Hayr en-Nessâc	273
m. İbrâhîm el-Kassâr	275
n. Ebu'l-Hasen es-Sâiğ ed-Dîneverî	276
o. Ebû Abdillâh es-Subeyhî	277
ö. Ebû Bekr b. Hâmid et-Tirmizî	279
2.4. Dördüncü Tabaka	280
2.4.1. Birinci Grup: Ebû Abdillâh b. Sâlim el-Basrî	281
2.4.2. İkinci Grup: Ebû Bekr eş-Şiblî	284
2.4.3. Üçüncü Grup	295
a. Ebû Ali er-Rûzbârî	295
b. Ebû Bekr el-Kettânî	298
c. Ebû Muhammed el-Mürtaiş	301
d. Ebû Ali es-Sekâfî	304
e. Ebu'l-Hasen el-Müzeyyin	307
f. Abdullâh b. Muhammed b. Münâzil	309
g. Ebû Yakûb en-Nehrecûrî	310
h. Ebû Bekr b. Tâhir el-Ebherî	313
ı. İbrâhîm b. Şeybân el-Kirmîsînî	315
j. Ebû Bekr b. Yezdânyâr	317
k. Ebu'l-Hayr el-Akta' et-Tinâtî (Tıynâtî)	319
l. Ebû Ali b. el-Kâtib	322
m. Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Müvelled	323
n. Ebu'l-Hüseyn b. Bünân	325
o. Muzaffer el-Kirmîsînî	327
ö. Ebu'l-Hüseyn b. Hind el-Fârisî	329
p. Muhammed b. Aliyyân en-Nesevî	330
r. Ebû Bekr b. Ebî Sa'dân	331
2.5. Beşinci Tabaka	333
2.5.1. Birinci Grup: Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî	333
2.5.2. İkinci Grup	338
a. Ebu'l-Abbâs es-Seyyârî (ö. 342/953-54)	338
b. Ca'fer el-Huldî	342
c. Büндâr b. el-Hüseyn eş-Şîrâzî	346
d. İsmâil b. Nuceyd	349
e. İbrâhîm b. Muhammed en-Nasrâbâdî	352
f. Ebû Abdillâh er-Rûzbârî	357
g. Muhammed b. Haffî	361

2.5.3. Üçüncü Grup	367
a. Ebû Bekr et-Tamestânî.....	367
b. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed ed-Dîneverî.....	368
c. Ebû Amr ez-Zeccâcî	370
d. Ahmed el-Bûşencî	373
e. Ebû Abdillâh et-Turûğbezî	376
f. Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed eş-Şarânî er-Râzî.....	377
g. Ali b. Bûndâr es-Sayrafi.....	378
h. Muhammed b. Dâvud ed-Dükkî.....	380
ı. Muhammed b. Ahmed eş-Şebehî	381
j. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Mukri.....	382
k. Ebu'l-Kâsım Cafer b. Ahmed el-Mukri.....	383
l. Abdullâh b. Muhammed er-Râsibî	384
m. Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed el-Ferrâ	385
n. Ali b. İbrâhîm el-Husrî	385
o. Ebû Osmân Saîd b. Sellâm el-Mağribî.....	390
ö. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilhâlik ed-Dîneverî	395
2.5.4. Değerlendirme.....	396

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSNÂD SİSTEMİ ve SÜLEMÎ'NİN RİVÂYETLERİNE BAKIŞ	401
3.1. İsnâd Sistemi ve Tabakâtü's-süfiyye	401
3.2. Rivâyet Sayıları, Edâ Lafızları ve Râvîler	409
a. Hadis Sayıları	409
1. Tabaka	409
2. Tabaka	410
3. Tabaka	410
4. Tabaka	410
5. Tabaka	410
b. Tabakalara Göre Rivâyet Sayıları ve Edâ Lafızları	411
1. Tabaka	411
2. Tabaka	412
3. Tabaka	412
4. Tabaka	413
5. Tabaka	413
3.3. Tabakâr'ın Güçlü Râvîleri	415
a. Ebû Bekr er-Râzî	417
b. Ebu'l-Hüseyn el-Fârisî	419
c. Ebû Nasr es-Serrâc	420
d. Mansûr b. Abdillâh	421
e. Abdülvâhid b. Bekr el-Versânî	423
f. Ebu'l-Fazl Nasr b. Muhammed.....	426

EK METİNLER	429
1. Tabakât'ta Yer Alan Sûflerin Görüşme Tablosu	429
Birinci Tabaka.....	429
İkinci Tabaka	446
Üçüncü Tabaka.....	473
Dördüncü Tabaka	488
Beşinci Tabaka	504
1.1. Değerlendirme	520
2. Tabakātu's-sûfiyye'de Terminolojik İçerik	524
3. Sûflerin Tabakât ve Kronolojik Sıralaması.....	535
4. Birinci Tabakaya Dair Bir İstatistik Denemesi	544
SONUÇ	547
KAYNAKÇA	553
DİZİN	567

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BÜİFD	: Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
GÜİFD	: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
KSÜİFD	: Kastamonu Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
nşr.	: Neşreden
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
SÜİFD	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok
Üniv.	: Üniversitesi
y.e.	: Yayınevi yok
y.y.	: Yayın yeri yok
YÜİİFD	: Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

ÖNSÖZ

Tasavvufa dair bir *Tabakât* kitabında, sûfilerin isimleri, nisbeleri, hocaları, arkadaşları ve sözleri dışında, arka planda kalmış bağlantılar ve malûmât da bulunur. Sûfilerin meşreb ve karakteristik eğilimleri, birbirleriyle olan münasebetlerinin niteliği, rivâyet zincirlerinde bulunan isimlerin tasavvuf tarihi ve fikriyatı içindeki yerleri, tasavvuf düşüncesinin yayıldığı coğrafi saha bunlardan birkaçıdır. Biz çalışmamızda, Sülemî'nin *Tabakâtu's-sûfiyye*'sini bu nazarla tetkik etmeyi ve esere bir açılım sağlamayı amaçladık. Böylece *Tabakâtu's-sûfiyye* üzerinden tasavvuf tarih ve fikriyatını daha yakından tanıma, sûfi Tabakât literatürünün farklı açılardan ele alınma biçimlerini işaret etme noktasında alana bir katkı sunabilmeyi ümit ediyoruz.

Eserin adı konusunda şunları söyleyebiliriz: Biz "sûfi çevreler" ile Horasan, Bağdat gibi ekolleri değil her bir sûfiyi ve tasavvuf düşüncesinin yayıldığı geniş coğrafyayı kastediyoruz. Çünkü *Tabakât*'ta hâl tercümesi verilen her bir isim, en azından kendi çevresinde etki alanı oluşturmakta, pek çok isimle görüşmekte, bazen fikirleri uzak beldeleri bile etkilemektedir. Dolayısıyla kastımız topluluklar değil isimler bazında oluşan bir tasavvuf iklimidir ki sûfilerin hayatlarına yer verdiğimiz bölümde bu daha net görülecektir.

Çalışma süresi boyunca zamanını esirgemeyen, önerileriyle yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Ali Bolat'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın her aşamasında görüş, uyarı ve eserin düzenlenme noktasında tavsiyeleriyle esere büyük katkı sağlayan ebed dostum Doç. Dr. Kenan Mermer'i de ayrıca şükranla anmak isterim. Öğrencilerim Ayşenur Akın, Hafıza Semizoğlu ve Rümeyya Özkan, eseri okuyarak düzenleme ve tashih konusunda emek ve zaman harcadılar. Kıymetli öğrencilerime teşekkür borçluyum.

Uzunca bir zamana yayılan bu çalışma sürecinde sabır, anlayış ve desteğinden dolayı özellikle eşim Fatma Uyar'a, oğullarım Berat ve Mustafa'ya minnettarım. Başarı Allah'tandır.